

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

**НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ
ЗА УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ (УЦЖ)
ЗА ПЕРИОДА 2008 – 2013 ГОДИНА**

Съдържание.....	2
Списък на съкращенията	3
Въведение	4
I. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ (УЦЖ)	
1. Определение на ученето през целия живот.....	5
2. Процесът на учене през целия живот.....	5
3. Европейски и национален контекст на ученето през целия живот.....	5
4. Визия.....	7
5 Цел.....	7
6. Принципи.....	9
7. Участници в ученето през целия живот.....	9
II. УЦЖ В РАЗЛИЧНИТЕ ЕТАПИ НА РАЗВИТИЕТО НА ЛИЧНОСТТА	
1. Средно образование - общо и професионално	10
2. Висше образование.....	12
3. Учене през целия живот за възрастни.....	13
III. ПРИОРИТЕТНИ НАПРАВЛЕНИЯ НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ	
- Подобряване на възможностите за достъп до УЦЖ.....	15
- Осигуряване на качество и ефективност на УЦЖ.....	18
1. Съвременни изисквания към учебното съдържание	19
2. Професионалното обучение в контекста на ученето през целия живот.....	20
3. Обучение на работното място.....	22
4. Ключовите компетентности в контекста на ученето през целия живот.....	22
5. Обучение на учители, обучители, академична общност	23
6. Ориентиране през целия живот.....	24
7. Признаване на квалификации.....	26
8. Оценяване на резултатите от ученето	28
9 Научноизследователско осигуряване на ученето през целия живот.....	28
10. Финансово осигуряване на ученето през целия живот.....	29
IV. ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА НАПРЕДЪКА, СВЪРЗАН С УЦЖ.....	30
ПРИЛОЖЕНИЕ: РЕЧНИК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ПОНЯТИЯ.....	32

Списък на съкращенията

ЕКР	Европейска квалификационна рамка за УЦЖ
ЕС	Европейски съюз
ЗПОО	Закон за професионалното образование и обучение
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
МОН	Министерство на образованието и науката
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НСИ	Национален статистически институт
НАОА	Национална агенция за оценяване и акредитация
НАПОО	Национална агенция за професионално образование и обучение
НКР	Национална квалификационна рамка
НПО	Начално професионално обучение
ОП	Оперативна програма
ПОО	Професионално образование и обучение
ППО	Продължаващо професионално обучение
ППУ	Признаване на предходно учене
РЧР	Развитие на човешките ресурси
УЦЖ	Учене през целия живот
ЦПО	Центрове за професионално обучение
ISCED	Международна стандартизирана класификация в образованието
CEDEFOP	Европейски център за развитие на професионалното обучение

Въведение

През 2004 г. Европейският съвет прие доклада *Образование и обучение 2010 – Успехът на Стратегията от Лисабон се крепи на спешни реформи.*

Посланието на доклада е, че усилените образователни реформи и целенасочените инвестиции в ученето през целия живот са изключително важни за постигане на общата цел през 2010 година Европейският съюз да бъде „най-конкурентната и динамична, основана на познания икономика в света, способна на устойчив икономически растеж с повече и по-добри работни места и по-голяма социална кохезия”.

Европейският съвет призова държавите-членки да развият кохерентни национални стратегии за учене през целия живот като важен принос към постигане на амбициозната обща цел.

Тази Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2008–2013 година представя бъдещите политики за развитието на ученето през целия живот в България.

Присъединяването на страната ни към Европейския Съюз (ЕС) налага промени в областта на образованието и обучението, свързани със синхронизирането на равнищата на знания и ключови компетентности. Обучението все повече излиза от общоприетото разбиране, което се обвързва с формалното образование, и се осмисля като непрекъснат процес на учене през целия живот. Измеренията на ученето през целия живот са значими както за самата личност, която независимо от своята възраст и получено формално образование има възможност да реализира пълноценно своя потенциал, така и за работодателите, които са потребители на този ресурс.

Стратегията за учене през целия живот дава препоръки за действията, които трябва да се предприемат от правителството във връзка с бъдещата подготовка на българските граждани за активно участие в една нова глобална икономика, изградена на основата на знанието.

Постигането на стратегическите цели изисква активното участие на всеки гражданин и на всяка една институция - държавна, общинска, работодателска, синдикална, неправителствена или друга. Прилагането на нов интегриран подход за учене през целия живот изисква гарантирането и използването на подходящи и достатъчни материално-технически, финансови, човешки ресурси.

Този стратегически документ посочва приоритетните направления за развитие на УЦЖ, дейностите за постигането им, необходимите промени в законодателството, механизмите за финансиране, индикаторите за измерване на напредъка.

Националната стратегия за учене през целия живот си поставя за цел да обедини усилията на всички институции и граждани в Република България за създаване на условия и реализиране на процеса на учене през целия живот за пълноценно развитие на всеки гражданин на Република България като личност, професионалист и гражданин, което ще подпомогне постигането на конкурентноспособна икономика, базирана на знанието.

I. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ (УЦЖ)

1. Определение на ученето през целия живот

Ученето през целия живот е процес на непрекъснато, преднамерено придобиване на знания и умения.

То е крайният резултат на съвременната информационна грамотност и предполага възможности за учене на всяка възраст и в разнообразен контекст - не само чрез традиционните форми в институциите за образование и обучение, но и на работното място, вкъщи, или през свободното време.

Ученето през целия живот е начин на мислене – всеки от нас трябва да бъде отворен за нови идеи, решения, умения или поведение. Разбирано като системен процес, то е насочено към самия учещ и неговите потребности за личностно и професионално развитие.

Житейската философия **«никога не е твърде рано или твърде късно да учиш» се превръща в мисия** за много и различни обучаващи организации.

Определението за УЦЖ, използвано от настоящата Стратегия включва на общо равнище шестте ключови послания, представени в Меморандума за УЦЖ:

- всеобхватен и постоянен достъп до учене с цел овладяване и актуализиране на умения, необходими за активно участие в обществото, основано на знания;
- повишаване на инвестициите в човешките ресурси;
- ефективни методи на преподаване и учене;
- значително подобряване на разбирането и оценяването на участието в учебния процес и резултатите от него, особено в областта на неформалното и самостоятелното учене;
- подобряване на консултантските услуги – осигуряване на високо качество на услугите по информиране и консултиране;
- довеждане на ученето възможно най-близо до дома на учещите.

2. Процесът на учене през целия живот

Осъществява се на няколко равнища – формално образование и обучение, неформално обучение и самостоятелно учене, като включва всички възможности на традиционното и дистанционното учене:

- **Формалното образование и обучение** се провежда в институциите за образование и обучение и води до получаване на официално признати документи.
- **Неформалното обучение** представлява организирана форма на учене, извън институциите за образование и обучение, обикновено не завършва с издаването на официално признат документ и води до повишаване на личностните, професионалните и гражданските компетентности. Резултатите от неформалното обучение могат да бъдат валидирани и сертифицирани и да доведат до получаване на официално признати документи.
- **Самостоятелното учене** е осъзнато учене, при което човек сам придобива знания и умения при осъществяване на всекидневните дейности, на работното място, в семейството или чрез самостоятелно търсене на информация.

3. Европейски и национален контекст на УЦЖ

С оглед на общите европейски тенденции, основните приоритети на УЦЖ в България може да се определят като:

- достъп до учене през целия живот и разширяване на възможностите за образование и обучение;
- възможности за придобиване и усъвършенстване на ключови компетентности;
- активизиране на социални партньори за участие в процеса на УЦЖ ;
- валидиране и сертифициране на резултати от неформално и самостоятелно учене ;
- високо качество на образованието и обучението и достъп до информация;
- качествени услуги по информиране, ориентиране и консултиране;
- подкрепа за социално включване;
- обучение на обучаващи.

С цел постигането на тези приоритети е необходимо изменение и допълнение на действащата нормативната уредба за УЦЖ, оптимизиране на ресурсите за УЦЖ и прилагане на добри практики.

Концепцията за УЦЖ, възприета в настоящия документ, се основава на две ясно разграничени групи компетентности, които си взаимодействат и могат да бъдат овладени едновременно или поотделно:

- Професионални компетентности - тази група е свързана с професионалните знания, умения и способности, които трябва да притежават работещите или учените/изследователите в дадена професионална област.
- Ключови компетентности – тази група включва преносими (основни) умения, необходими на всеки един зает във всяка една ситуация. Преносимите (основни) умения - комуникативни умения, умения за работа с ИКТ, работа в екип, самообучение и др. - изискват своя собствена методология, време и място за обучение, схеми за оценяване и т.н.

В страните от ЕС се дефинират следните осем ключови компетентности:

- комуникация на роден език;
- комуникация на чужди езици;
- математическа компетентност и основни познания в областта на природните науки и технологиите;
- дигитална компетентност (информационни и комуникационни технологии);
- умения за учене;
- социални и граждански компетентности;
- инициативност и предприемачески умения;
- компетентности в областта на културата и на творческите изяви.

Ключовите компетентности са важен фактор за усъвършенстване на личностното развитие, активното гражданство и социалното включване на всеки, както и повишаване на неговата мобилност и мотивация. Наред със знанията и уменията, които водят до национално признати професионални квалификации, ключовите компетентности могат да бъдат разглеждани като степен на адаптивност на индивида спрямо потребностите на пазара на труда.

Нормативната база в областта на образованието, обучението и насърчаването на заетостта в България включва елементи от концепцията за УЦЖ, които са представени в съществуващото законодателство – Кодекс на труда, Закон за насърчаване на заетостта, Закон за народната просвета, Закон за професионалното образование и обучение, Закон за висшето образование, Закон за занаятите, Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, както и в правилници за прилагане на някои от тези закони.

Необходимо е по-нататъшно усъвършенстване на нормативната база, свързана с подобряването на достъпа до образование за всички възрастови групи, мотивацията на учащите, повишаването на заетостта чрез учене, гъвкавост при преминаване от един в друг етап или форма на образование и обучение.

Концепцията за УЦЖ присъства и в национални стратегически документи и програми: Националната стратегия за продължаващото професионално образование и обучение 2005-2010 г., Националният план за действие по заетостта, Актуализираната стратегия по заетостта 2008-2015 г., Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка 2006-2015 г., Националната стратегия за въвеждане на информационните и комуникационни технологии в училищното образование за периода 2005-2007, Стратегията за национална младежка политика, Стратегията за образователната интеграция на децата и учениците от етническите малцинства и др.

Прилагането на Стратегията за УЦЖ на регионално и местно ниво ще бъде подкрепена от мерките в рамките на Регионалните планове за икономическо развитие, както и на плановете за развитие на общините, които вече са разработени за периода 2007-2013 г. в съответствие с Националния план за развитие и Националния план за регионално развитие за същия програмен период, Интегрираната програма за УЦЖ и трите Оперативни програми – „Развитие на човешките ресурси”, „Конкурентоспособност” и „Регионално развитие”.

4. Визия на стратегията

До 2013 година да се постигне значително нарастване на участието на гражданите в Република България в процеса на учене през целия живот, да им се осигури свободен достъп и условия за обучение, за да се развиват като отговорни към себе си и обществото личности, използвайки възможностите на съвременното знание.

5. Цел

Целта на Стратегията е създаване на условия всеки гражданин в Р България да развива личностните си и професионалните си знания, умения и способности за подобряване на собственото си благосъстояние и на конкурентноспособността на националната икономика чрез:

- повишаване на адаптивността на всеки човек към икономическите и социалните промени;
- насърчаване на участието във всички форми на УЦЖ за професионално и личностно развитие.

Стратегията набелязва дейности за подобряване на възможностите за участие в учене, за повишаване на квалификацията, за признаване на резултатите от ученето и за прилагане на практика на всички професионални, лични и социални умения и компетентности. Дейностите са насочени към:

- развитие на ефективна система за учене през целия живот, отговаряща на различните потребности на учещите, и създаване на разнообразни възможности за формално, неформално и самостоятелно учене, съответстващи на потребностите на пазара на труда;
- ясно формулиране на отговорностите, оптимизиране и координиране на дейността на участниците в процеса на УЦЖ на национално, регионално и институционално равнище;
- усъвършенстване на нормативната база с цел улесняване реализирането на концепцията за УЦЖ и насърчаване участието на различни социални групи в дейности по УЦЖ, като се обърне специално внимание на специфичните групи в риск;
- разработване на системи за гарантиране на качеството на УЦЖ, насочени към учебното съдържание, учебната среда, методите за оценяване, съвременните форми на обучение, квалификацията на обучаващите и др.;
- въвеждане на система за трансфер и натрупване на кредити в процеса на обучение за придобиване на квалификации и индивидуализиране на личностното и професионално развитие, както и за гарантиране на мобилността на учещите и заетите;
- формиране на култура на учене и мотивация за учене чрез развитие на консултирането и ориентирането през целия живот в училищата, в университетите и на работното място;
- разработване на механизми за валидиране и сертифициране на резултати от формално и неформално обучение, самостоятелно учене и на базата на предишен опит, и създаване на прозрачна и съгласувана система за признаване на всички постижения на ученето – знания, умения и компетентности;
- насърчаване на изследователската дейност и усъвършенстване на начините за събиране на статистическа информация за УЦЖ;
- създаване на система за финансиране като инструмент за гарантиране на ефективността и качеството на образованието и обучението посредством споделената и балансирана отговорност между държавата, работодателите и учещите;
- създаване на механизми за взаимодействие и обмяна на информация между всички участници в УЦЖ..

До 2013 г. Р България ще се стреми да достигне следните цели в областта на ученето през целия живот:

	2007 г. (базова стойност)	2013 г. (цел)
Равнище на участие на населението на възраст 25-64 г. в учене през целия живот	1,3%	5%
Дял на рано напусналите образователната система	16,6%	12%
Дял на лицата на възраст 20-24 г., завършили средно образование	83,3%	85%

6. Настоящата стратегия се основава на следните принципи:

- **Сътрудничество:** разбиране на потребността от създаване на култура за УЦЖ в обществото и сред всички заинтересовани институции, включително и социалните партньори и създаване на условия за взаимодействие, консултации, открит диалог и споделяне на отговорността между тях.
- **Прозрачност:** изграждане на системи за валидиране и сертифициране на резултатите от ученето.
- **Гъвкавост:** ориентиране на реформите в политиката по отношение на образованието и обучението към потребностите на учещите чрез използване на разнообразни форми за УЦЖ..
- **Отвореност и доброволност:** създаване на възможности за достъп и включване в системата на всички, които имат потребност и желание да участват в УЦЖ..
- **Децентрализация:** свеждане на системата на учене през целия живот най-близо до учещия чрез стимулиране на вземането на решения и осъзнаване на личната отговорност в процеса на учене; разпределяне на ресурсите на регионално и местно ниво; насърчаване на пазарните принципи и конкурентността като основен инструмент при предлагането на качествени услуги за учене през целия живот на различни нива в системата на образование и обучение.
- **Измеримост:** изграждане и ефективно използване на система от индикатори за измерване на напредъка по изпълнението на стратегията и на качеството на дейностите по УЦЖ..

7. Участници в ученето през целия живот

Участниците в процеса на учене през целия живот са:

- **учещите** – всички български граждани, които се включват в учене през целия си живот с цел овладяване на личностни и професионални компетентности;
- **обучаващите институции** - институциите, които провеждат формално и неформално образование и обучение, за да отговорят на очакванията и на потребностите на личността и на обществото;
- **държавни органи – министерства и агенции** – определят националната политика в областта на образованието и обучението, както и съответните инструменти и мерки, гарантиращи ефективността на УЦЖ;
- **работодатели и работодателски организации, синдикати, училищни настоятелства и други партньори** - определят очакваните резултати, активно подпомагат процесите на УЦЖ; предлагат нови методи на сътрудничество и участват във формирането на политиката и определянето на бъдещите приоритети на УЦЖ;
- **областните администрации, общините и местните общности**, които участват във формирането на политиките за УЦЖ на регионално и местно равнище и пряко ръководят процесите на развитие на УЦЖ в контекста на утвърждаване на тяхната позиция на „учещи региони“;

• неправителствени организации, научно-изследователски организации и др., които подпомагат процеса на УЦЖ чрез провеждане на изследвания и анализи, дейности по информиране и популяризиране на ученето и др.

II. УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ В РАЗЛИЧНИТЕ ЕТАПИ НА РАЗВИТИЕТО НА ЛИЧНОСТТА

Съществен проблем за страната ни е недостатъчно развитата система за учене през целия живот. По данни на Евростат през 2007 г. дялът на българските граждани на възраст от 25 до 64 г., участвали в образование или обучение (учене през целия живот), е 1,3 %, което е над седем пъти по-ниско в сравнение със средния дял за ЕС-27- 9,7 %.

По данни на НСИ (Education at a Glance OECD indicators, OECD,2006 и НСИ) участието в образователния процес на учащи по възрастови групи, като дял от населението, е както следва:

Година	Учащи 5-14 г. като дял от населението на възраст 5-14 г. /%/	Учащи 15-19 г. като дял от населението на възраст 15-19 г. /%/	Учащи се от 20-29 г. като дял от населението на възраст 20-29 г. /%/
2000	94,2	62,6	15,6
2001	96,1	65,3	14,5
2002	98,0	70,5	15,2
2003	98,2	74,2	15,4
2004	97,5	74,9	16,6
2005	97,2	75,8	17,2
2006 г *	96,3	76,0	18,7

* изчисленията са на база предварителните данни за броя на населението към 31.12.2006 г.

1. Средно образование - общо и професионално

Предучилищното възпитание и училищното образование обхващат периода от ранно детство до гимназиална възраст. Този период е свързан с получаването на начални знания, умения и компетентности, необходими за света на работата, пригодността за заетост, социализацията и активното гражданство. Уменията и компетентностите, придобити по време на детството и юношеството, са особено важни за по-нататъшното развитие на личността през целия ѝ живот.

Министерството на образованието и науката на централно ниво и Регионалните инспекторати по образование на регионално равнище подпомагат провеждането на държавната политика в системата на училищното образование и изпълняват общите национални приоритети, синхронизирани с приоритетите на ЕС.

Стратегията за УЦЖ предвижда целенасочени дейности за развитие на възможностите за неформално и самостоятелно учене в рамките на задължителното училищно образование.

Насоки за бъдещо развитие:

- Максимално развитие на потенциала на всяко дете и ученик и осигуряване на възможности за пълноценна социална реализация както в професионален, така и в личностен план.

- Засилване на доверието в образователната система чрез диалог, информираност, широко обществено съгласие и ангажираност у българските граждани за участие в реформирането ѝ.

Независимо от сравнителната устойчивост на включване на възрастовите групи от 5 до 19 г. в процеса на учене, са необходими допълнителни мерки, които да стимулират пълното включване, в това число и повторен достъп до образователната система.

Дейности:

- Насърчаване на извънкласните и извънучилищните, и на други алтернативни учебни дейности като възможности за увеличаване на привлекателността на училищата (срок – до 2011 г.).

- „Признаване” на системно равнище на неформалното и самостоятелното учене като инструменти за развитие и/ или за подобряване на уменията за учене(срок – до 2013 г.).

- Развитие на заложените в училищното образование ключови компетентности като ИКТ, чужди езици, предприемачество, умения за учене с оглед рамката на ЕС, която ги дефинира като знания, умения и отношения не само във формалното (училищно) образование, но и в неформалното (извънкласни и извънучилищни инициативи) и самостоятелното учене(самообразование) - (срок – до 2011 г.).

- Засилване на обмена на информация като добра практика в училищата посредством активното участие в националния образователен портал, осигуряване на високоскоростен интернет във всяко училище, разработване на електронни учебни курсове, мултимедийно обучение и др. (срок – до 2013 г.)

- Разширяване на интегрираното чуждоезиково обучение (CLIL) като общ приоритет на ЕС в извънкласни и в извънучилищни форми (срок – до 2011 г.).

- Осигуряване на възможности за повишаване на квалификацията на учителите в средното образование - общо и професионално (срок – до 2013 г.).

- Утвърждаване ролята на родителите в управлението, мониторинга и контрола на училищните дейности, както и развиване на партньорствата и сътрудничеството между училищата и другите центрове за обучение, читалищата и неправителствените организации (срок – до 2013 г.).

- Осъществяване на практически ориентирано обучение в партньорство с представители на бизнеса (срок – до 2013 г.).

- Осъществяване на мониторинг и оценка на качеството на учебния процес чрез външно и вътрешно оценяване (срок – до 2011 г.).

- Развитие на европейски партньорства като допълнителен инструмент за въвеждане на добри практики (срок – до 2013 г.).

- Нарастване на предлаганите грижи за децата и особено за децата и младежите с увреждания в училищна възраст, и по-специално за придобиване на професионална квалификация и умения за социална адаптация (срок – до 2013 г.).

- Осигуряване на достъпни и качествени услуги за професионално ориентиране на всички ученици (срок – до 2013 г.).

2. Висше образование

Институциите за придобиване на висше образование са университети, специализирани висши училища и самостоятелни колежи, осъществяващи дейността си на принципа на академичната автономия в съответствие със законите на страната.

Учещите в системата на висшето образование са студенти и докторанти, обучаващи се по програми за придобиване на образователна и научна степен, определени със Закона за висшето образование, и специализанти, обучаващи се по програми за повишаване на квалификация в специализирани звена за продължаващо обучение. Квалификациите в системата на висшето образование са свързани с придобиването на знания, умения и компетентности, необходими за самостоятелна професионална и научна дейност и работа в екип. Обучението за повишаване на квалификацията не е основание за придобиване на образователна степен или специалност.

Висшите училища осигуряват качеството на образованието и научните изследвания, създават условия за преход между образователните степени, мобилност на студентите и академичния състав и признаване на предишно учене

Насоки за развитие:

Развитие на системата за учене през целия живот в областта на висшето образование:

- Подготовка за професионално и личностно развитие, пригодност за заетост и живот на активни граждани в общество, базирано на знанието.
- Масовизиране на висшето образование: разширяване на политиките за достъп до образование и квалификация в системата, осигуряване прозрачност на квалификациите и облекчаване процедурите по признаването им, усъвършенстване на системата за натрупване и трансфер на образователни кредити.
- Засилване диалога с национално представените работодателски организации за разширяване на специализираната подготовка за бърза реализация на пазара на труда.
- Насърчаване и усъвършенстване на дистанционната форма на обучение при използване на съвременни информационни и комуникационни технологии; осигуряване на подходяща образователна среда за хора със специфични образователни потребности и лица в неравностойно положение.
- Придобиване и повишаване на квалификации – ясно дефиниране на резултатите на изхода на обучението в съответствие с нивата на националната квалификационна рамка за висше образование.
- Създаване на механизми за признаване на предходно учене (формално, неформално, професионален опит и т.н.) за целите на висшето образование, както и за признаване на ученето в различен контекст.
- Осигуряване на качеството – засилване ролята на вътрешноуниверситетските системи за осигуряване и контрол на качеството на обучението и на академичния състав. Участие на чуждестранни експерти при външното институционално и програмно оценяване. Въвеждане на ефективни критерии, отчитащи постигнатите резултати на изхода на обучението.

Дейности:

- Включване на проблематиката за ученето през целия живот в Стратегия за развитие на висшето образование и в Закона за висше образование (срок – до 2013 г.).

- Разработване на Национална квалификационна рамка за висше образование, хармонизирана с Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот (срок – до 2011 г.).
- Приемане на нов класификатор на областите на висше образование и професионалните направления и методическо ръководство за неговото прилагане (срок – до 2011 г.).
- Осигуряване и поддържане на качеството на обучението и на академичния състав при спазване на установени процедури за следакредитационно наблюдение и контрол (срок – до 2011 г.).

3. Учене през целия живот за възрастни

За целите на тази Стратегия за „възрастен” се счита всеки, който е на 16 и повече години. Ученето през целия живот предлага разнообразни възможности за учене и обучение, пригодени за различните целеви групи в различни етапи от техния живот: в младежка възраст, за хора в напреднала възраст, за безработни и заети лица, които може да се окажат с умения, несъответстващи на непрекъснатите промени.

Макар и насочена към **всички**, в Стратегията се залагат политики и мерки за хората от определени целеви групи:

- Заетите лица - представителите на тази група са най-силно заинтересовани и мотивирани за участие в неформално и самостоятелно учене, имат опит с участие в различни форми, методи, място на провеждане на обучението и възможни алтернативи за учене. Тази група има по-високи очаквания по отношение на предлаганото обучение.
- Безработни - голяма част от представителите на тези групи имат ниска степен на образование или са без образование и/ или професионална квалификация, ниско равнище на грамотност, както и ограничено участие в социалния живот и пазара на труда. Тази група има подчертана необходимост от предлагане на професионално обучение и обучение за овладяване на основни умения и компетентности.
- Младежите над 16 годишна възраст, без завършено средно образование и без придобита професионална квалификация, и рано напусналите училище. За тази група следва да бъде осигурен плавен преход между различните видове обучение, гъвкави възможности и форми за продължаване на образованието и обучението.
- Хора в напреднала възраст, преди и след пенсионна възраст – по-голямата част от хората в тази група имат придобит образователен, квалификационен и професионален статус, както и сравнително богат професионален, житейски, социален опит и опит по отношение на ученето. Обикновено те не са гъвкави по отношение на бързите технологични промени и процесите на глобализация. Овладяването на чуждоезикови и компютърни умения и межкултурен опит, усвоени по начин, съответстващ на по-специфичните им възможности за възприемане на знания, води до удължаване на трудовата им активност.

Сред всички възрасти съществуват и определени групи в риск: социално слаби хора, живеещи в географска и социална изолация; хора със специални потребности, лишени от свобода; неграмотни; хора, зависими от алкохол и наркотични вещества. Тези групи имат нужда от специфична психологическа подкрепа, ограмотяване, развитие на социални умения и професионално обучение.

По данни на НСИ (Education at a Glance OECD indicators, OECD,2006 и НСИ) образователната структура на населението на възраст 25-64 години в проценти, е както следва:

Година*	Основно и по-ниско образование	Средно образование	Висше образование
2000	32,9	48,7	18,4
2001	28,9	49,8	21,3
2002	28,5	50,3	21,1
2003	28,8	49,9	21,3
2004	28,4	50,0	21,7
2005	27,6	50,8	21,6
2006 г	25,6	52,5	21,9

* Данните са от наблюдението на работната сила, като за периода 2000-2002 са за месец юни, а за периода 2003-2006 са средногодишни.

Насоки за бъдещо развитие:

- Разширяване на възможностите за придобиване на степен на образование и степен на професионална квалификация за хора на всяка възраст;
- Създаване на възможности за усвояване на ключови компетентности, насочени към личностно и професионално развитие и изграждане на активна гражданска позиция;
- Разширяване на възможностите за учене през целия живот на всички групи от населението, както за лицата с ниско образование и без квалификация с оглед повишаване на тяхната пригодност за заетост, така и за високообразованите и висококвалифицираните специалисти, които допринасят за развитието на страната и конкурентноспособността на икономиката;
- Социално отговорно ангажиране на бизнеса (работодателите) в контекста на ученето през целия живот като проявление на съвременен тип фирмена култура;
- Превръщане на ориентирането и консултирането в основен елемент на ученето през целия живот за възрастните;
- Регламентиране в нормативната уредба на нови форми и възможности за участие на възрастни в УЦЖ.

Дейности:

За повишаване участието в учене през целия живот ще се предприемат целенасочени действия за:

- Установяване на потребностите от обучение на възрастните и разработване на стратегии за посрещане на тези потребности (срок – до 2013 г.);
- Идентифициране на специфичните групи с ниска степен на образование и без квалификация с цел включване в различни форми на учене; осигуряване на алтернативни образователни програми за рано напусналите училище: програми,

насочени главно към социална интеграция и включване в пазара на труда, курсове за ограмотяване, мотивиране, училища “втори шанс” (срок – до 2011 г.);

- Подобряване на институционалната рамка за УЦЖ чрез разширяване на възможностите за учене в клубове, библиотеки, читалища, младежки информационно-консултантски центрове, регионални и местни центрове на общността. Създаване на възможности за учене в семейството като инструмент за интеграция в процеса на УЦЖ; мотивиране на семействата да учат чрез създаването на центрове за учене в общността, отворени за членовете на цялото семейство (срок – до 2013 г.);
- Разработване на програми и проекти, съобразени със специфичните нужди за обучение на хора с увреждания (срок – до 2011 г.);
- Разработване на програми/проекти за придобиване на ключови компетентности, необходими за увеличаване на пригодността за заетост и конкурентността на пазара на труда (срок – до 2011 г.);
- Увеличаване на възможностите за учене на работното място, като се постави специален акцент върху разкриването на повече места за стажуване и чиракуване в предприятията във всички сектори на икономиката (срок – до 2011 г.);
- Насърчаване на работодателите да инвестират във формиране на нови професионални умения, необходими за адаптиране към промените в технологичното развитие и изискванията на работното място (срок – до 2013 г.);
- Създаване на механизми за поделяне на финансовата отговорност за обучението между работодателите, държавните институции, общините и обучаваните (срок – до 2013 г.);
- Усъвършенстване на учебните програми и методите на преподаване с оглед съобразяването им с предходното учене и опит на учещите; насърчаване на подготовката и квалификацията на преподавателите на възрастни, развитие на разнообразни форми на учене – дистанционно обучение, електронно учене, комбинирано учене (присъствено обучение и изпълнение на самостоятелни задачи (срок – до 2013 г.);
- Разработване на инструменти за признаване на предходно учене и валидиране и сертифициране на резултатите от неформално и самостоятелно учене (срок – до 2013 г.);
- Промени в законодателството, свързани със създаване на гъвкави възможности за повторен вход и проходимост в образователната система и на пазара на труда, с контрол и мониторинг на системата (срок – до 2013 г.).

III. ПРИОРИТЕТНИ НАПРАВЛЕНИЯ НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

ПРИОРИТЕТНО НАПРАВЛЕНИЕ: ПОДОБРЯВАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ДОСТЪП ДО УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Осигуряването на **гъвкав достъп до образование и обучение** е ключов приоритет за ученето през целия живот на европейско и национално равнище. Националната политика на България по отношение на достъпа е насочена към осигуряването на по-широко участие на всички възрастови и социални групи от населението в дейности по

учене. Целта е да се осигури реален, ефективен и равнопоставен достъп до учене за всички.

Независимо от положителните промени през последните години, все още съществуват нерешени проблеми по отношение на достъпа до образование и обучение в България, включително и по отношение на хора и групи със специфични потребности и от рискови групи:

- все още съществуват нерешени проблеми в нормативната уредба по отношение на достъпа до образование и обучение за възрастни, както и признаване на резултатите от неформалното и самостоятелното учене;
- липсва систематизирана информация за различните възможности за включване в курсове за обучение и изискванията за прием;
- недостатъчно ефективна е координацията между участниците в процеса на обучение на възрастни на национално и регионално равнище;
- недостатъчно стимулираща е учебната среда, както по отношение на съвременна инфраструктура, така и по отношение на обществените нагласи към непрекъснатото усъвършенстване на знанията и уменията;
- често е неадекватно разпределението на институциите за образование и обучение на географски и икономически принцип;
- обществената и семейната среда влияе върху включването в различни форми на учене през целия живот. Финансови проблеми и проблеми, свързани с осигуряване на необходимото време за обучение, не винаги стимулират индивида към повишаване на компетентностите в личен и в професионален план и в редица случаи влияят негативно върху решението за включване в УЦЖ.

Насоки за бъдещо развитие:

По отношение на осигуряването на достъп до образование и обучение е необходимо да се работи в две насоки: увеличаване на степента на участие като цяло и подобряване на баланса сред участниците, предимно по отношение на групите в неравносложно положение и хората в напреднала възраст.

Широкият достъп до образование и обучение е свързан и с предприемане на стъпки за насърчаване на мобилността в образованието, разработване на по-ефективни подходи, съобразени със спецификата при обучението на възрастни с помощта на подходящи учебни методи и повишаване на гъвкавостта за осигуряване на по-добри възможности за повторен вход в системата на образованието и обучението за всички групи от населението.

По-голямата гъвкавост на достъпа и повишаването на конкурентноспособността на пазара на труда изискват усъвършенстване на практиките за признаване на резултатите от ученето в неговите различни форми. Един от ключовите приоритети по отношение на цялостната система на учене трябва да бъде разработването на система за трансфер на кредити в образованието и обучението. Важна стратегическа задача за осигуряването на гъвкавост на предлагането на образование и обучение е приемането на критерии за признаване на предходното учене.

Дистанционното обучение и електронното учене в България трябва да се използват в най-голяма степен предвид отворения достъп и гъвкавия подход за усвояване на знания, които предоставят на учещите.

Осигуряването на широк достъп до образование и обучение в различните форми на учене през целия живот изисква ефективно сътрудничество и координация между всички социални партньори на различни равнища. Необходимо е:

- насърчаване на диалога между държавата, обществените и политическите структури, гражданското общество, работодателите и синдикатите;
- разработване на адекватни финансови инструменти и насърчителни механизми за мотивиране на индивида за включване във всички форми на учене през целия живот и подкрепа за учещите като цяло и особено за групите със специфични потребности;
- осигуряване на съответствие между потребностите и предлагането на обучение;
- осигуряване на информиране, консултиране и ориентиране за учене съобразно индивидуалните способности и в съответствие с потребностите на пазара на труда.

Дейности:

- Създаване на условия за включване на всички деца в образователния процес още в предучилищна възраст и задържането им в училище в задължителна училищна възраст със специално внимание към децата от рискови групи и в частност, сред ромското население (срок – до 2013 г.).
- Създаване на подкрепяща среда за професионално обучение на учениците със специални образователни потребности (срок – до 2013 г.).
- Въвеждане на новата образователна структура и системата на стандартизирано външно оценяване и постигане на вход към средното и висшето образование и към пазара на труда (срок – до 2011 г.).
- Разработване и прилагане на планове и програми за обучение на заетите в държавния и частния сектор; подобряване на връзките между бизнеса и ученето (срок – до 2013 г.).
- Децентрализация на предлагането на различни възможности за образование и обучение чрез стимулиране териториалното и браншовото развитие на мрежа от образователни и обучаващи институции (срок – до 2013 г.).
- Разработване и осъществяване на младежки програми за дейности в свободното време на младите хора (срок – до 2013 г.).
- Развитие на дистанционното обучение като средство за подобряване на достъпа и подкрепа за участниците в тази форма на обучение (срок – до 2013 г.).
- Валидиране и сертифициране на резултатите от неформалното и самостоятелното учене (срок – до 2013 г.).
- Осигуряване на подходяща архитектурна и психологическа среда за учене на хората със специфични потребности (срок – до 2013 г.).
- Усъвършенстване на методите на преподаване и учебните материали за професионално образование и обучение (срок – до 2013 г.).
- Установяване на модулна система за придобиването на квалификация и утвърждаване сред работодателите и обучаващите на общите инструменти на ЕС. Изграждане на система за натрупване и трансфер на кредити в сферата на професионалното образование и обучение (срок – до 2013 г.).
- Подобряване на материално-техническата база и използването на съвременни информационни технологии в образователните институции (срок – до 2013 г.).

- Разработването на финансови/ кредитни инструменти и стимули за улесняване на достъпа до образование (срок – до 2013 г.).
- Нормативно регламентиране на нови възможности за достъп до УЦЖ (срок – до 2013 г.).

ПРИОРИТЕТНО НАПРАВЛЕНИЕ: ОСИГУРЯВАНЕ НА КАЧЕСТВО И ЕФЕКТИВНОСТ НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Изключително важен приоритет на политиката за учене през целия живот е осигуряване на качество и ефективност на образованието и обучението. Основна цел е максималното развитие на потенциала на **всички** с оглед създаването на възможности за по-бързо адаптиране към динамиката на променящата се среда и за подобряване пригодността за заетост.

Върху качеството на обучението оказва влияние наличната материално-техническа база, осигуряването със съвременна учебна литература, оборудването с модерна компютърна техника и въвеждането на ИКТ, провеждането на практическо обучение в производствени условия, квалификацията на учители и обучаващи, съвременните учебни програми, насочени към овладяване на ключови и професионални компетентности, идентифицирани с активното участие на работодателите и др.

Насоки за бъдещо развитие:

- Активизиране на обществения диалог за осигуряването на качество в процеса на учене през целия живот.
- Участие на социалните партньори в разработването на ДОИ, учебни планове и програми и национални изпитни програми за всички степени и форми на образование и обучение.
- Утвърждаване на подходи, поставящи учещия в центъра на учебния процес: интерактивни методи на преподаване и обучение в системата на формалното образование с фокус върху ключовата компетентност „умения за учене”.
- Въвеждане на система за управление и мониторинг на качеството на образование и обучение.
- Прилагане на индикаторите за качество на ЕС и осигуряване на съответната информация за измерване на напредъка.

Дейности:

- Ясно дефиниране на отговорностите на социалните партньори и участниците в процеса на учене за осигуряване на качество и ефективност на УЦЖ (срок – до 2011 г.).
- Създаване на публично-частни партньорства за гарантиране на качеството на УЦЖ (срок – до 2013 г.).
- Финансиране на мерки за измерване и гарантиране на качеството и ефективността на различните форми на обучение и степени на образование и квалификация (срок – до 2013 г.).

- Трансфер, популяризиране и прилагане на иновации (срок – до 2013 г.).
- Повишаване участието в програмите на ЕС в областта на УЦЖ (срок – до 2013 г.).
- Нормативно регламентиране на системите за мониторинг и контрол на качеството на УЦЖ (срок – до 2013 г.).

С оглед подобряването на възможностите за достъп и осигуряването на качество и ефективност на УЦЖ се акцентира върху следните области на интервенция:

1. Съвременни изисквания към учебното съдържание

а. Средно образование – общо и професионално

Насоки за бъдещо развитие:

Оптимизацията на учебното съдържание в контекста на ученето през целия живот следва да продължи по посока на:

- По-голяма гъвкавост и децентрализиране на промените в учебните програми на базата на местните и регионалните потребности.
- Промяна в нагласите към учебния процес – от възпроизвеждане на знания към творческото им осмисляне и практическото им прилагане.
- Системно интегриране на ключовите компетентности – ИКТ, предприемачество, умения за учене във всички етапи и степени на училищното образование.
- Постигане на съответствие между държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии в България и тези в другите страни-членки на ЕС чрез използването на Европейската квалификационна рамка за УЦЖ като инструмент за съпоставимост на квалификациите.
- Разширяване на социалния диалог на всички равнища с оглед гарантиране на сътрудничеството между заинтересованите страни; установяване на гъвкави схеми и възможности за отразяване на непрекъснато променящите се изисквания на работодателите към квалификацията на персонала.
- Постигане на съответствие между изискванията на работодателите и предлаганото обучение в съответствие с технологичното развитие в секторите на икономиката и нарасналата необходимост от актуализиране на ключовите компетентности на работещите на всички равнища.

Дейности:

- Актуализиране на учебната документация в областта на професионалното образование – държавни образователни изисквания, учебни планове, учебни програми, национални изпитни програми (срок – до 2011 г.).
- Насърчаване на реформата в учебните програми в областта на професионалното образование с оглед постигане на по-голяма гъвкавост и по-добро съответствие между търсените умения и квалификации на пазара на труда и предлаганото образование и обучение за всички етапи и степени (срок – до 2013 г.).

- Актуализиране на Списъка на професиите за професионалното образование и обучение в съответствие с изискванията на пазара на труда (срок – до 2011 г.).
- Разработване и въвеждане на краткосрочни модули за придобиване на професия за ученици, напуснали общообразователното училище след X клас (срок – до 2011 г.).
- Разработване на специализирани програми за придобиване на социални умения за децата от рискови групи и със специални образователни потребности (срок – до 2011 г.).
- Прилагане на гъвкави подходи за усъвършенстване на организацията и на методите на учене за деца със специални образователни потребности (срок – до 2013 г.).
- Въвеждане на интерактивни методи на обучение (срок – до 2011 г.).
- Създаване на партньорства между учители, експерти, училищни настоятелства, предприятия, местни власти (срок – до 2011 г.).
- Пълноценно използване на електронния образователен портал за целите на УЦЖ (срок – до 2013 г.).
- Споделяне и прилагане на опита, придобит в работата по проекти, финансирани от ЕС (срок – до 2013 г.).

б. Висше образование

Насоки за бъдещо развитие:

- Адаптиране на учебното съдържание с цел фокусиране на неговата насоченост към образователните потребности на студентите при съответствие с концепцията за отчитане на резултатите на изхода на обучението по степени и професионални квалификации. Осигуряване на прозрачност и гъвкавост на процеса на обучение и на неговите цели.
- Ориентиране на учебните програми към потребностите на пазара на труда, за постигане на компетентности за работа в конкурентна среда при спазване на оптимален баланс между фундаментални научни знания, научно-приложни изследвания, теоретична подготовка и практическо обучение.
- Развитие на учебните програми по образователни степени и на формите за повишаване на квалификацията в посока интердисциплинарност. Отчитане на пазарните потребности от специалисти с нетрадиционни, специфични знания, умения и компетентности в повече от едно професионално направление. Формиране на компетентности за работа с нови технологии и в конкурентна среда.
- Въвеждане на съвременни модулни програми с цел разширяване обхвата на квалификациите и насърчаване на свободния избор на студенти, специализанти и докторанти.
- Създаване на умения и нагласи за самостоятелно планиране на продължаващото обучение и кариерното развитие .

2. Професионалното обучение в контекста на УЦЖ

Професионалното обучение в България се осъществява както в системата на формалното образование и обучение, така и чрез редица форми на неформално обучение и самостоятелно учене.

Началното професионално обучение и продължаващото професионално обучение се свързват с придобиване на знания и умения по част от професия, на степен на професионална квалификация и на нови квалификации. Професионалното обучение се провежда от професионални училища, професионални гимназии, професионални колежи, висши училища, лицензирани центрове за професионално обучение, организации на работодателите и служителите, неправителствени организации и др.

По данни на НСИ от 2005 г. 179 професионални гимназии и професионални училища (38% от всички) предоставят професионално обучение за възрастни, като 17 от тях са лицензирали самостоятелни Центрове за професионално обучение. Към октомври 2007 г. броят на лицензираните центрове от Националната агенция за професионално образование и обучение, които предлагат професионално обучение, възлиза на 470.

Продължаващо професионално обучение за овладяване на специфични ключови или професионални компетентности, свързани с технологични процеси се предлага и в различни форми на неформално обучение от самите предприятия или компании.

Въпреки постоянно увеличаващият се брой на доставчиците на ППО липсва съответствие с потребностите на пазара на труда и концепцията за учене през целия живот.

Развитието на реформата в продължаващото професионално обучение се осъществява с приетата Национална стратегия за продължаващото професионално обучение 2005 – 2010 година.

Насоки за бъдещо развитие:

- Обвързване на предлаганото професионално образование и обучение с потребностите на секторите/браншовете.
- Укрепване на партньорството и сътрудничеството между институциите за образование и обучение, социалните партньори, регионалните и местните власти.
- Осигуряване на мониторинг и контрол на качеството и ефективността на професионалното образование и обучение.
- Създаване на възможности за валидиране и сертифициране от системата на формалното професионално образование и обучение на професионални знания, умения и компетентности, придобити чрез неформално и самостоятелно учене.
- Осигуряване на свободен достъп до информация за инициативи и ресурси за учене, предлагани обучения, добри практики по проекти и др.

Дейности:

- Проучване на потребностите от обучение на заетите лица в различни икономически сектори и изготвяне на интегрирани секторни подходи (срок – до 2011 г.).
- Стимулиране на обучаващите институции за периодично осъвременяване на материално-техническата база, актуализиране на учебните програми и материали, квалификация на учители и обучаващи (срок – до 2013 г.).
- Проучване и прилагане на добри практики в рамките на ЕС за валидиране и сертифициране на предходно, неформално и самостоятелно учене в професионалното образование и обучение (срок – до 2011 г.).

- Усъвършенстване на схемите на публично-частните партньорства и децентрализация на дейностите по осигуряване на професионално обучение (срок – до 2013 г.).
- Разработване на механизми за събиране и анализ на информация, мониторинг и контрол на дейността на лицензираните доставчици на професионално обучение (срок – до 2013 г.).
- Провеждане на форуми, инициативи и кампании за повишаване на информираността за възможностите и значението на професионалното обучение в контекста на ученето през целия живот; създаване на интернет базирани „виртуални ресурсни центрове” на регионално и местно равнище (срок – до 2011 г.).
- Подготвяне на промени в нормативната база за въвеждане на разнообразни и нови форми на учене (срок – до 2013 г.).

3. Обучение на работното място

Обучението на работното място е важна предпоставка за постигането на по-добри бизнес резултати за увеличаване на производителността и за намаляване на инцидентите на работното място.

Насоки за бъдещо развитие:

Разработване и прилагане на модулни програми за постигането на ефективно вътрешнофирмено обучение и за обучение на работното място с цел:

- подпомагане развитието на ключовите компетентности;
- усвояване на нови умения, техники, технологии и процеси;
- разширяване на възможностите на въвеждащото обучение;
- подобряване на фирмената политика по отношение адаптивността на човешките ресурси.

Дейности:

- Засилване ключовата роля на браншовите организации за бъдещото развитие на обучението на работното място (срок – до 2013 г.).
- Популяризиране на идеята за гъвкавост на фирменото управление и формиране на култура и фирмена политика за развитие на човешките ресурси (срок – до 2013 г.).
- Разработване и изпълнение на пилотни проекти за създаване на механизми за финансиране на вътрешно-фирменото обучение (срок – до 2013 г.).
- Стимулиране на работодателите да осигуряват обучение и практика в реална работна среда за ученици и студенти (срок – до 2011 г.).

4. Ключовите компетентности в процеса на УЦЖ

Овладяването на съвременни ключови компетентности води до повишаване на конкурентоспособността, производителността и иновациите в национален мащаб.

Насоки за бъдещо развитие:

За успешното реализиране на процеса на УЦЖ е необходимо:

- Повишаване на информираността и създаване на условия за придобиване на ключови компетентности;
- Проучване и разпространение на добри практики в усвояването на ключови компетентности;
- Измерване и анализ на постигнатите резултати при усвояването на ключовите компетентности.

Дейности:

- Включване на ключовите компетентности в разработването на Националната квалификационна рамка (срок – до 2011 г.).
- Въвеждане на усвояването на ключовите компетентности в образованието и в обучението (срок – до 2011 г.).
- Разработване и прилагане на национални програми за възрастни, насочени към придобиването на ключови компетентности (срок – до 2011 г.).
- Разработване на механизми за валидиране и сертифициране на придобити ключови компетентности и нормативното им регламентиране (срок – до 2013 г.).

5. Обучение на учители, обучители и академичен състав

Разработването на програми за обучение на учители и обучители е съобразено с европейските принципи за компетентностите и квалификациите на учителите. Академичните ръководства на висшите училища насърчават включването на академичния състав в различни форми на учене.

Насоки за бъдещо развитие:

- Въвеждане на гъвкави и отворени методи на учене и обучение.
- Развитие на националната мрежа за обучение на учители, в т.ч. и за обучители на възрастни.
- Създаване на възможности за гъвкаво кариерно развитие на учителите.
- Насърчаване на мобилността при базовата подготовка и при повишаване на квалификацията на учителите и за продължаващото обучение на обучителите.
- Поставяне на акцент върху изучаването на европейски езици и употребата на специализирана терминология по време на базовата подготовка и на продължаващото обучение на учителите.
- Задълбочаване на сътрудничеството между образователните институции, предприятията и синдикатите на местно, регионално и национално равнище за придобиване на актуални знания и умения за новите технологични постижения.
- Ефективно използване на възможностите за обучение по Интегрираната програма за УЦЖ на Общността и другите международни програми.

- Създаване на условия, стимулиращи придобиването и повишаването на професионалната и педагогическа квалификация на академичния състав, в това число и на хоноруваните преподаватели;
- Промяна на нормативната уредба за присъждане на научни степени и звания;
- Насърчаване развитието на младите научни работници и изследователи с цел привличането им към преподавателска работа във висшите училища;
- Разширяване достъпа на академичния състав до европейските информационни мрежи, свързани с Общоевропейското пространство за висше образование и наука;
- Стимулиране на академичния състав за използване на различните форми за трансгранично междууниверситетско сътрудничество.

Дейности:

- Въвеждане на система за професионално и кариерно развитие на учителите по определени стандарти, обвързвано със заплащането на учителския труд (срок – до 2013 г.).
- Разработване на механизъм за валидиране и сертифициране на резултатите от неформалното и самостоятелното учене и обвързване с кариерното развитие на учителите (срок – до 2013 г.).
- Създаване на портал за обмяна на добри практики в обучението, включително по различни дисциплини, и популяризиране на възможностите на електронното учене (срок – до 2013 г.).
- Засилване на чуждоезиковото обучение във формите на подготовка и повишаване на квалификацията на преподавателите и учещите се в институциите за висше образование (срок – до 2013 г.).
- Подкрепа и популяризиране на проекти за мобилността на учителите и на обучителите като част от програмите за продължаващо професионално обучение (срок – до 2013 г.).
- Използване на възможностите за финансиране на проекти чрез Оперативните програми „Развитие на човешките ресурси” и „Конкурентоспособност”, Интегрираната програма за УЦЖ и др. (срок – до 2013 г.).
- Активно участие в мрежата за обучение на обучаващи на CEDEFOP – TT Net (срок – до 2013 г.).
- Стимулиране на активното участие на работодателите в процеса на продължаващото обучение на учители и обучители (срок – до 2013 г.).

6. Ориентиране през целия живот

Ориентирането през целия живот е важен елемент от цялостната концепция за УЦЖ и е дефинирано като основен приоритет в рамките на Копенхагенския процес както за сферата на образованието, така и за сферата на заетостта и пазара на труда.

Развитието на системата за ориентиране през целия живот в страната ни се нуждае от сериозни промени, насочени най-вече към разширяването на достъпа и гарантиране на по-добро качество на услугите по ориентиране за всички – ученици,

студенти, заети, безработни, за хората в неравностойно положение, за хората в напреднала възраст.

Услугите по професионално ориентиране, предоставяни от МОН, Националния педагогически център и неговите 27 регионални структури, Регионалните инспекторати по образованието и училищата, са свързани с ориентиране в областта на образованието. Стартира изграждането на кадровия потенциал с оглед изграждането на ефективно действаща система за професионално ориентиране в средното образование. Въвеждат се модули за ранно професионално ориентиране в прогимназиалния етап на основното образование.

През 2005 година стартира международен проект за изграждане на мрежа за кариерно ориентиране в училищата в рамките на Програма Сократ, чиято цел е да улесни прехода между завършването на училище и реализирането на пазара на труда.

Услугите по професионално ориентиране в системата на висшето образование са базирани на създадените университетски кариерни центрове, чиято мисия е да окажат „съдействие на студентите и младите специалисти при намирането на подходяща реализация на пазара на труда”.

Услугите по професионално ориентиране за възрастни се предоставят от Агенцията по заетостта и Центровете „Работа” към Дирекциите „Бюро по труда” и са насочени към развитие на активно поведение на гражданите на пазара на труда.

Основната задача на Националния център за европейско ориентиране към Центъра за развитие на човешките ресурси е да разпространява информация за ориентирането и консултирането в областта на продължаващото образование и обучение и да предлага съдействие на съветниците по ориентиране и на по-широката общественост по въпроси, свързани с учене, ПОО и заетост в Европа.

Професионалното ориентиране е приоритет и задължителен елемент в националната политика за образование и обучение и заетост. Основните предизвикателства са:

- липса на национална система за ориентиране през целия живот;
- дефицит по отношение на предоставяната информация и нейното качество;
- слаба координация между отговорните институции, доставчиците и потребителите на услугите по професионално ориентиране;
- липса на достатъчно и квалифицирани специалисти по професионално ориентиране.

Насоки за бъдещо развитие:

Реализирането на политиките за учене през целия живот и заетост изисква развитие на национална система за ориентиране през целия живот в следните ключови области:

- Развиване на способността на хората сами да планират и да управляват собствената си кариера, да развиват своите знания и умения да подобряват пригодността си за заетост.
- Намиране на ефективни пътища за разширяване на достъпа на гражданите до ориентиране през целия им живот.
- Формулиране на политики и програми за ориентиране през целия живот като неразделна част от политиките и програмите за социално и икономическо развитие на регионално, национално равнище и европейско равнище.
- Разработване на координирани политики и програми за ориентиране през целия живот в секторите на образованието, обучението, заетостта и общинското развитие в

съответствие с националните и международните икономически промени и технологично развитие.

- Формулиране и изпълнение на политиките и програмите за ориентиране през целия живот с участието на отговорните министерства, социалните партньори, доставчиците на услуги, службите по заетостта, институциите за образование и обучение, заетите в системата за ориентиране, основните потребители – ученици, родители, студенти, младежи, възрастни, хора от специфични целеви групи, хора в напреднала възраст.
- Подобряване на достъпа и на качеството на услугите по ориентиране за всички – млади хора, възрастни, хора в напреднала възраст.

Дейности:

Включването на страната ни в Европейската мрежа за ориентиране през целия живот предполага предприемането на активни и неотложни мерки за развитието на съвременна и ефективна система за професионално ориентиране. Първите стъпки в това отношение са:

- Създаване на Национален форум за професионално ориентиране в подкрепа на развитието на националната система за ориентиране през целия живот (срок – до 2011 г.).
- Разработване на Национална програма за развитие на ориентирането през целия живот (срок – до 2011 г.).
- Развитие на единна национална система за ориентиране през целия живот (срок – до 2013 г.).
- Разработване на програми за обучение и квалификация на персонала, ангажиран с услугите по ориентиране (срок – до 2013 г.).
- Разработване на национални и местни програми и проекти за професионално ориентиране съобразно спецификата на отделните региони, за различни видове целеви групи - млади хора, хора в напреднала възраст и др. (срок – до 2013 г.).
- Провеждане на форуми и популяризиране на добри практики за ориентиране през целия живот (срок – до 2013 г.).
- Нормативно регламентиране на възможностите за ориентиране през целия живот (срок – до 2013 г.).

7. Признаване на квалификациите

УЦЖ се превръща в необходимост в Европа поради бързите темпове на социални, технологични и икономически промени. Развитието на УЦЖ може да бъде възпрепятствано от липсата на комуникация и сътрудничество между доставчиците на образование и обучение и органите на управление на различните равнища, от липсата на прозрачност и признаване на квалификациите, както и от липсата на условия, които да позволят на гражданите да пренасят резултати от обучението си от една в друга степен на образование или квалификация. Приемането на Европейска квалификационна рамка осигурява прозрачността при признаване на квалификациите, придобити в процеса на УЦЖ .

ЕКР предлага набор от общи референтни точки, свързани с резултатите от ученето, описани с помощта на осем степени. Процесът на разработване на Национална квалификационна рамка в България все още е в начален етап. Тя има за задача да

осигури прозрачността на националната системата за признаване на квалификациите и да очертае съответствието ѝ със системите на останалите страни-членки на ЕС. Системата за признаване на квалификациите в България е все още доста фрагментарна:

- по отношение на общото образование – признаването на предходно учене обхваща главно системата на формалното образование и се основава на резултати от ученето, насочени към съдържанието;
- в областта на професионалното образование – признаването на предходно учене се ограничава до чл. 40 от ЗПОО, в който се описва процедура за сертифициране на умения, придобити в резултат на неформално или самостоятелно учене, или на работното място;
- недостатъчно развито е признаването на резултатите от обучението между системата на средното и висшето образование, дори и за програми в едно и също професионално направление;
- европейските инструменти за признаването на квалификации се прилагат само в областта на висшето образование, но са слабо познати и използвани в другите образователни сфери.

Насоки за бъдещо развитие:

- Разработване на Национална квалификационна рамка и нормативно регламентиране на системата за признаване на квалификациите в Република България.

Дейности:

- Описание на националните квалификации и структурирането им в НКР (срок – до 2011 г.).
- Определяне мястото в НКР на резултатите от общото образование в степените на ЕКР (срок – до 2011 г.).
- Определяне на ясни пътеки между секторните квалификации и степените на ЕКР (срок – до 2013 г.).
- Съотносимост на националните степени на квалификация към степените на ЕКР (срок – до 2011 г.).
- Признаване на ключови и професионални компетентности, придобити по време на предходни степени на образование (срок – до 2013 г.).
- Усъвършенстване на Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професия на базата на резултатите от ученето като се осигури гъвкавост и актуализиране спрямо променящите се изисквания на пазара на труда (срок – до 2013 г.).
- Реализиране на проекти за валидиране и сертифициране на резултатите от неформалното и самостоятелното учене, в това число и от вътрешнофирменото обучение (срок – до 2013 г.).
- Въвеждане и утвърждаване на Европейско приложение към Свидетелството за придобиване на степен на професионална квалификация като инструмент за прозрачност на квалификациите (срок – до 2011 г.).
- Приемане на национална програма за създаване на интегрирана система за трансфер на кредити в системата на висшето и на професионалното образование (срок – до 2013 г.).

8. Оценяване на резултатите от ученето

Насоки за бъдещо развитие:

Оценяването на резултатите от ученето представлява гаранция за развитието на процеса на учене през целия живот и трябва да бъде фокусирано върху:

- Разработване на инструменти за оценка и признаване на резултатите от неформалното и самостоятелното учене.
- Стимулиране на проучванията и на анализа на резултатите от измерванията с цел предприемане на мерки за развитието на УЦЖ;
- Разширяване на участието на работодателските организации в разработването на критерии за оценяване на резултатите от ученето през целия живот;
- Актуализиране на нормативната база с цел определяне на правата и задълженията на заинтересованите страни (доставчици, потребители, работодатели) по отношение на качеството в областта на образованието, обучението и ученето; разработване на системи за мониторинг и контрол на качеството на образованието и обучението;
- Укрепване на капацитета за мониторинг и измерване на резултатите от ученето и качеството на образованието и обучението.

Дейности:

- Разработване и въвеждане на критерии и изискванията за качество на УЦЖ (срок – до 2013 г.).
- Разработване на механизми за независимо външно експертно оценяване на качеството на качеството на обучение на възрастни (срок – до 2013 г.).
- Разработване и прилагане на системи за оценка на резултатите от обучението, измерващи възвращаемостта на вложените в обучението инвестиции (срок – до 2013 г.).
- Разработване на модели за валидиране на компетентности, придобити чрез неформално обучение и самостоятелно учене (срок – до 2011 г.).

9. Научноизследователско осигуряване на УЦЖ

Научноизследователското осигуряване на УЦЖ е свързано със създаването на нови знания като резултат от научно-изследователска дейност, провеждана от университети, научни организации и бизнес среди, от една страна, и с наличието на изследователски потенциал за провеждане на проучвания и анализи за проследяване на напредъка по отношение на ученето през целия живот. Научноизследователското осигуряване е ориентирано към работодатели, доставчици на УЦЖ, учещи, учители, преподаватели и обучители.

Насоки за бъдещо развитие:

- Разпространение на иновативни знания, вкл. с помощта на информационните и комуникационните технологии и съвременните образователни аудиовизуални и мултимедийни продукти в различните етапи на образованието и обучението, но преди всичко чрез висшите училища и научните организации, които осигуряват нови решения на обществени и технологични проблеми.

- Осигуряване на административен капацитет и финансов ресурс за научноизследователски и проучвателни дейности в областта на образованието и обучението, които да допринесат за развитието и устойчивостта на процеса на ученето през целия живот.

Дейности:

- Обвързване на политиките в системите за образование и обучение и политиките за насърчаване на научните изследвания в Национална стратегия за развитието на научните изследвания (срок – до 2011 г.).
- Привличане на учени за участие в разработването на политиките за развитието на УЦЖ по отношение на законодателство, финансови механизми, стандарти, Национална квалификационна рамка, валидиране и др. (срок – до 2013 г.).
- Подкрепяне на държавни и частни изследователски звена, осъществяващи проучвания и анализ за научно осигуряване на развитието на образованието и обучението с цел УЦЖ. (срок – до 2013 г.).
- Насърчаване на разработването на изследвания, оценяващи ефективността на вложените средства за УЦЖ. (срок – до 2013 г.).
- Стимулиране на разработването на научно осигурени програми и проекти за гарантиране на устойчивост на процеса на развитие на УЦЖ (срок – до 2013 г.).

10. Финансово осигуряване на ученето през целия живот

По данни от НСИ, въз основа на изчисления по методология на Евростат, публичните и частните разходи като процент от БВП за периода 2000-2004 година са, както следва:

Година/ Разходи	2000	2001	2002	2003	2004
Държавни разходи /%/	4,3	4,1	4,4	4,4	4,3
Частни разходи /%/	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Общо разходи /%/	4,9	4,7	5,0	5,0	4,9

Публичните разходи на България за образование представляват 4.2 % от БВП за 2006 г. и са утвърдени в същия размер за 2007 г. През последните години се наблюдава нарастване в абсолютен размер на бюджетните средства в системата на формалното образование. Освен това, от 2007 г. чрез програмно финансиране се предоставят на средства за проекти в областта на училищното образование: оптимизация на училищната мрежа, извънкласни и извънучилищни дейности, ритуализация на училищния живот, подобряване на материалната база в училищата и др. Частното финансиране за образование в България е около 0.6 % годишно.

Финансиране на образованието и обучението е получено и по линия на европейските програми «ФАР», «Сократ» и др. От 2007 г. България е страна-участник в Европейската програма «Учене през целия живот» 2007-2013 г-, която обединява

програмите «Коменски» - за училищно образование, «Еразъм» - за висше образование, «Леонардо да Винчи» - за професионално образование и обучение, «Грюндвиг» - за обучение на възрастни.

От началото на 2007 г. България има достъп до финансиране от Европейския социален фонд чрез Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси». Приоритетните направления за развитие са свързани с: насърчаване на икономическата активност на безработни и неактивни лица; повишаване на производителността и адаптивността на заетите лица; подобряване на качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда; подобряване на достъпа до образование и обучение.

Финансирането на дейностите за учене през целия живот трябва да се основава на споделяне на разходите и ползите между всички заинтересовани страни в системата – доставчици, потребители и работодатели. **Съвместното финансиране между доставчици, потребители и работодатели ще доведе до по-голяма ефективност на мерките по образование и обучение в контекста на УЦЖ.** От гледна точка на публичните финанси, мерките по настоящата стратегия следва да се планират и програмират съобразно принципите на ефективност, ефикасност и добро управление.

Извън системата на формалното образование, за което до голяма степен финансова отговорност за момента носи държавата, са възможни разнообразни варианти на съвместно финансиране, които могат да се използват заедно или поотделно, например:

- Съвместно използване на инфраструктурата за образование и обучение: използване на съществуващата училищна база за обучение на възрастни или за други мерки в областта на УЦЖ.
- Привличане на частни инвестиции за УЦЖ: споделяне на разходите за практическо обучение на ученици и възрастни между доставчика на обучение и предприятията чрез практическо обучение в училищата и в реална работна среда.
- Привличане на частни инвестиции към сектора на общото образование с оглед предлагане на допълнителни образователни услуги или извънкласни дейности в училищата.
- Въвеждане на система за кредитиране на студенти и докторанти във висшето образование, която да осигури разширяване на достъпа до висше образование и на участието в системата, като същевременно ще освободи публичен ресурс за инвестиции в развитието на висшите училища.

По Структурните фондове на ЕС ще бъде достъпно финансиране на множество дейности, свързани с УЦЖ, включително и по Интегрираната програма за УЦЖ и трите Оперативни програми, („Развитие на човешките ресурси”, „Конкурентоспособност” и „Регионално развитие”), както и по Програмата за развитие на селските райони на Република България за периода 2007-2013 година.

IV. ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА НАПРЕДЪКА, СВЪРЗАН С УЦЖ

Целта на индикаторите е да предоставят данни относно текущото състояние на процесите, да отчитат напредъка по изпълнение на поставените цели с оглед планиране на бъдещи дейности за образование, обучение и учене.

Като страна-член на ЕС България има ангажимент за прилагане на европейските индикатори, включени в Кохерентната рамка на индикаторите и еталоните за сравнение за мониторинг на напредъка към постигане на Лисабонските цели за образование и обучение. Отчитането на напредъка на изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот се извършва чрез следните индикатори:

- Участие в предучилищната подготовка (дял в % на записаните деца в детските градини и подготвителните групи/класове на възраст 3-6 години от населението на същата възраст)
- Равнище на грамотност за четене – дял на лицата с ниско равнище на грамотност за четене сред 15 –годишните (ниво 1 и по-ниско по скалата на PISA за грамотност за четене)
- Преждевременно напуснали училище (дял в % на лицата на възраст 18-24 г. , които не са завършили средно образование и не участват във формално образование или неформално обучение от населението на същата възраст)
- Завършили средно образование сред младите хора - дял в % на лицата , завършили средно образование на възраст 20-24 години, сред лицата на същата възраст
- Завършили висше образование в областите математика, природни и технически науки- завършили висше образование в областите математика, природни и технически науки на 1000 лица на възраст 20-29 години
- Международна мобилност на студентите и докторантите, учещи в България – дял в % на мобилните студенти и докторанти от общия им брой, по критериите страна на предходно образование и гражданство
- Участие в УЦЖ - дял в % на лицата на възраст 25-64 г., участвали в образование и обучение
 - за период от 4 седмици преди изследването
 - за период от 12 месеца преди изследването
- Образователна структура на населението
- Инвестиции в образованието и обучението – общо и от публични и частни източници
- Дял на разходите за образование и обучение от БВП- по методология на Евростат за изчисляване финансовите разходи за формално образование
- Съотношение между броя на обучаемите и броя на компютрите в средното образование

За изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 година в България ще се разработят План за действие за периода 2009-2011 г. и План за действие за периода 2012-2013 г., които ще бъдат приети от Министерския съвет.

Речник на използваните понятия

За целите на тази Стратегия са използвани **ключови понятия в областта на професионалното образование и обучение в съответствие с терминологията на CEDEFOP.**

1.	Адаптивност	Способността на организации и хора да се приспособяват към изискванията на новите технологии, новите условия на пазара и новите модели на работа.
2.	Валидиране	Процедура за признаване на придобити знания и умения спрямо определени изисквания за ниво/степен/етап на образование и/или професионална квалификация, завършваща с издаване на официално признат документ за степен на образование и/или професионална квалификация. Определен вид процедури по валидиране дават възможност за признаване на ключови компетентности, придобити и развивани в условията на неформално и/или самостоятелно учене. Могат да бъдат валидирани и знания и умения по част от професия и/или отделни учебни модули, което да води до надграждане на компетентности и трансфер на кредити. Валидирането е един от основните механизми за осигуряване на мобилност и прозрачност на квалификациите.
3.	Възрастен	Всяко лице на 16 и повече години.
4.	Дистанционно обучение	Обучение, при което преподавателят и учещият не са в постоянен непосредствен контакт и контактуват предимно чрез подходящи комуникационни медии: електронни медии, телекомуникации, кореспонденция, Интернет, чрез мултимедийни продукти и др. При дистанционното обучение се използват предварително разработени учебни курсове и пакети с учебна документация за учещите, които включват печатни материали (учебни книги и допълнителна информация), аудио и/или видео записи, дискове, както и точни инструкции за организацията и провеждането на обучението. Учещият учи самостоятелно в избрано от него време, място и стратегия на учене, като поддържа периодични контакти с обучител (инструктор, тютор, наставник, курсов консултант).
5.	Достъп до образование и обучение	Съвкупност от условия и предпоставки, определени в нормативната уредба и/или осигурени от обучаващата институция, които определят възможностите за прием и участие в образователни институции или програми.
6.	Електронно обучение/учене	Вид (дистанционно) обучение/учене, използващо комуникационни технологии и интернет като учебна среда.

7.	Ключови компетентности	Съвкупността от основни знания, умения и нагласи, подкрепящи професионалната и социалната реализация и интеграция на личността. В страните от ЕС се дефинират следните осем ключови компетентности: комуникация на роден език, комуникация на чужди езици, математическа компетентност и основни познания в областта на природните науки и технологиите, дигитална компетентност (информационни и комуникационни технологии), умения за учене, междуличностни, интеркултурни, социални и граждански компетентности, инициативност и предприемачески умения, компетентности в областта (<i>Препоръка на Европейския парламент от 18.12.2006 г., публикувана в Официален журнал на ЕС от 31.12.2006 г.</i>).
8.	Неформално обучение/учене	Обучение, осъществявано в рамките на организирана дейност вътре и извън образователните институции. То може да обхване програмите за ограмотяване на възрастни, житейски умения, работни умения и обща култура и др. Неформалното учене е преднамерено от гледна точка на учеция, но не води до издаване на официален документ. Резултатите от обучението могат да бъдат валидирани и сертифицирани.
9.	Образование	Институционализиран процес на предаване и усвояване на общи, специални, професионални знания и умения, развиващи интелектуалните способности на личността. Този процес обикновено води до придобиване на степен на образование или на степен на професионална квалификация.
10.	Обучение	Процес на предаване и усвояване на знания и умения, предназначени за определена професионална, социална и лична сфера, който се осъществява вътре и извън образователните институции. Резултатите от обучението могат да бъдат валидирани и сертифицирани.
11.	Обучение на възрастни	Процес на обучение, съобразен със спецификата на възрастните като учещи. Той включва и съвкупността от действия, използвани от преподавателите, учителите и други специалисти за подпомагане на възрастните да учат индивидуално, в група и в рамките на обучаващи институции.
12.	Обучение на работното място	Обучение в реална работна среда под ръководство на квалифициран обучаващ за прилагане в практика на предварително придобити навици и умения. То може да бъде проведено изцяло на работното място или да бъде съчетано с обучение извън работното място.
13.	Общество, основано на знанието	Общество, чиито действия и практики са основани на произвеждането, разпространението и използването на знанието.
14.	Ограмотяване	Процес на обучение за придобиване на знания и умения за четене, писане, математика, елементарни знания в областта на хуманитарните и точните науки.
15.	Признаване	Обобщено понятие за валидиране и сертифициране на знания, умения и компетентности.

16	Професионално ориентиране	Професионалното ориентиране осигурява информирането, консултирането и съветването на ученици и на други лица относно избора на професия и кариерно развитие.
17	Професионални компетентности	Съвкупност от знания, умения и нагласи, свързани с овладяването и упражняването на конкретна професия.
18	Рано напуснали училище	Младежи от 18-24 г., които нямат завършено средно образование и не са били включвани във форма на обучение през последните четири седмици.
19	Резултати от ученето	Придобити знания и умения в резултат на формално, неформално и самостоятелно учене.
20	Самостоятелно учене	Неинституционализирана форма на целенасочено учене, което е по-малко организирано и структурирано и може да включва учебни събития (дейности) в семейството, на работното място и в ежедневието на всеки човек, базирани на основата на самонасоченост, семейна насоченост или обществена насоченост. Резултатите от самостоятелното учене могат да бъдат валидирани и сертифицирани.
21	Система за трансфер на кредити	Система за измерване и сравняване на резултатите от ученето (в рамките на курс за обучение, модул и други форми) и тяхното трансфериране от една обучаваща институция в друга и взаимното им признаване. Системата за трансфер на кредити подпомага прозрачността и сравнимостта на квалификациите и системите за обучение, учебните планове и системите за образование и обучение – както във висшето образование, така и в професионалното образование и обучение. В тази система се дава определена стойност на всяка учебна единица, която учещият е задължен да усвои успешно по време на своето обучение, за да премине цялата учебна програма, в това число да издържи изпити или други форми на оценяване.
22	Сертифициране	Акът по издаване на документ за удостоверяване на валидирани резултати от ученето.
23	Учене	Кумулативен процес на постепенно усвояване от индивидите на все по-сложни и абстрактни знания (понятия, категории и модели на поведение) и/или умения и компетентности.
24	Учене през целия живот	Процес на усвояване и придобиване на знания и умения чрез формално и неформално обучение и учене, и чрез самостоятелно учене в продължение на цялата жизнена дейност на човека. Включва всички дейности за учене, предприети през целия живот, с цел повишаване на знанията, уменията и/или квалификациите по лични, социални и/или професионални причини.
25	Формално учене/ обучение/ образование	Обучение, което се извършва в организирана и структурирана среда (в средно/висше училище, център за професионално обучение и др.) и е изрично обозначено като учене по отношение на цели, време или ресурси. Формалното учене е съзнателно от гледна точка на обучавания. То води до получаване на официално признат документ (диплом, свидетелство, удостоверение).

